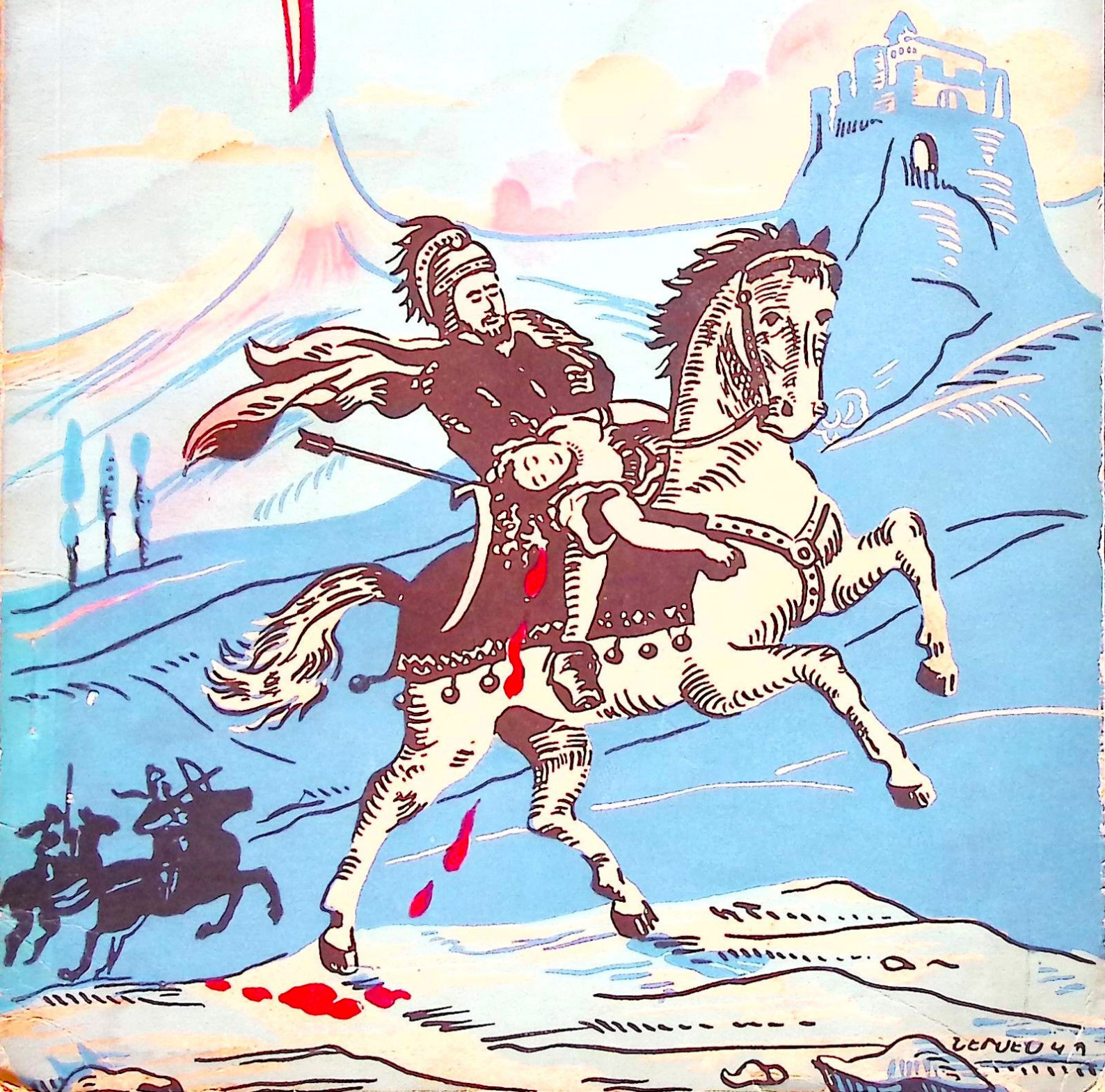

Հայկական Լուսավորչական

ՀԱՅՐԱՔԱՆ

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Հ Ա Ր Ճ Ը

ՏՊԱՐԱՆ ԷՏՎԱՆ

ՊԵՅՐՈՒԹ

1952

2079

Прест. Феофан

ԴԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

(1884 - 1915)

«Կ'ուզեմ այնպիսի գործ մը քալ իմ
Ազգիս, որ զիս ծնած ըլլալուն համար
չի զոյջայ»:

Դ. Վ.

Այսպէս գրած է Վարուժան, սրտակից գրչեղբոր մը ուղղած
իր նամակին մէջ, որ Դուրեանի, Մեծարեւոյցի և Թէքէեանի հետ
կը կազմէ արեւմտահայ բանաստեղծութեան «Չորրորդութիւնը
տիտան»:

Աւագանի տնունով՝ Դանիէլ Չպուգեարեան, ծնած է Բրգնիկ,
Սեբաստիա, 1884-ին: Իր մանկութիւնը անցած է ծննդավայրին
մէջ: 1896-ին՝ կը տարուի Պոլիս, հօրը քով: Հոս՝ կը ճանչնայ
խաներու մէջ իրենց կեանքը քաշկռտող զարիպ հայերու խռովք-
ներն ու այրող կարօտները՝ հայրենի երգիքին: Ան նախ կ'աշա-
կերտէ Սադըղ Աղաճի և յետոյ Գատը Դիւզի Մխիթարեան վար-
ժարանը:

Պատանի Դանիէլի շարադրութիւններն ու ամէկօտ տղու սի-
րային ոտանաւորները ուշադրութեանը կ'արժանանան իր ուսուց-
չին՝ Հայր Արիստակէս վրդ. Քասքանտիլեանի, որ կը սրբագրէ,
կը քաջալերէ գինք և ապա կը զրկէ վենետիկի Մուրատ - Ռաֆա-
յէլեան վարժարանը, Նահապետի շիրիմին առջեւ ծնրադրելու,
«իբր ուխտաւոր»:

Մեր գրականութեան պատմութիւնը, այսօր,
յարգանքով կը յիշէ այդ բարի դաստիարակը որուն անձին մէջ
թաքնուած էր բանաստեղծ մը, կը վկայէ իր տաղանդաւոր ու
երախտաշատ աշակերտը: 1905-ին, ան յաջողութեամբ բոլորելէ հաք

անոր շրջանը, կը շրջուի Կանտի (Պելճիքա) համալսարանը՝ հե-
տեւելու համար ընկերային գիտութիւններու: Ճարտարարուեստա-
կան այս ոստանի կեանքին արձագանգը ցոլացած կը գտնենք
մա'նաւանդ ընկերային խորքով ու համամարդկայի'ն շունչով գըր-
ուած իր բանաստեղծութիւններուն մէջ: 1909-ին, համալսարանը
աւարտելէ ետք, ան կը վերադառնայ Պոլիս:

Երկու տարի, իբր ուսուցիչ, կը ծառայէ Թոքատի և Սե-
բաստիոյ մէջ: Այս շրջանին ընդունած է ան «Հացին Երգը»ին բե-
ղուն ներշնչումները: 1912-ին, բոյն մը կազմած՝ կու գայ Պոլիս, և
կը ստանձնէ Փերայի հայ կաթողիկոսներու վարժարանին տնօրէնու-
թիւնը, որ կը տեւէ մինչեւ 1915, Ապրիլեան դժոխայի'ն օրը...
Կ'ըլլայ բաղդակիցը Սիամանթոյի, Սեւակի, Զօհրապի և հայ դպրու-
թեան բազում այլ վարպետներու ճակատագրին:

Վարուժանի առաջին քերթուածը լոյս կը կը տեսնէ «Բազ-
մալեպ»ի մէջ, 1903-ին, «Ալիշանի Շիրմին Առջեւ» խորագիրով:
Հազիւ 20 տարեկան՝ կը հրատարակէ «Սարսուռներ»ը (1906), որ
նախապէս լոյս տեսած է «Գեղունի»ի մէջ, 1905-ին: Այնուհետեւ՝
կը հրատարակէ «Զարդը» (1907), «Ցեղին Սիրտը» (1909), «Հեթա-
նոս Երգեր» (1912): Իսկ՝ յետ մահու՝ «Հացին Երգը» (1921) լոյս
կը տեսնէ իր բարեկամներուն և աշակերտներուն կողմէ:

Վարուժան հզօր երգիչն է ցեղին, տապեալ՝ ուժին, քուր-
մը՝ գեղեցիկին և երիտասարդ վարպետը՝ Ոսկեղնիկին:

Ա. Լ. Փ.

Եւ եղեւ յաւուր միում կոչել
զնա յընթրիս Բակրոյ նահապե-
տին Սիւնեաց. և յուրախանալն
գինւով տեսեալ Տրդատայ զկին
մի, զի յոյժ գեղեցիկ էր, և երգէր
ձեռամբ, որում անուն էր Նազի-
նիկ, տրփացաւ և ասէ ցԲակուր.
Տուր ինձ զվարձակս զայս. և նա
ասէ. Ոչ տամ, զի հարճ իմ է: Իսկ
Տրդատայ բուռն հարեալ ՚ի կինն,
յիւրն քարշեաց ՚ի բազմականն.
շամչելով վաւաշէր ըստ օրինակի
երիտասարդի անարգել տարփա-
ւորի: Ընդ որ խանդացեալ Բա-
կրոյ, յարեաւ հանել զնա ՚ի նմա-
նէ: Բայց յոտն կացեալ Տրդատայ,
ճաշկակալ սկտեղբն իբր զինու
վարեցաւ, նա և զբարձակիցսն ՚ի
բազմականացն ՚ի բաց պուղեաց:

Ա. Խորենացի

ԳԻՐԲ Բ. ԳԼ. ԿԳ.

Գարնանամուտ երեկոյ մ'իւր պալատին մէջ մարմար
 Բակուր, Սիւնեաց Նահապետ, շքեղ հանդէս մը կու տար։
 Երբ ուղեւոր մը յանկարծ մըրըրկարշաւ կը հասնի
 Լուսընկափայլ ճամբայէն՝ մեծ դըրան քով արքենի։
 Ձին կը հեւայ, ու բերնին փըրփուրն՝ հողմէն միշտ խլուած՝
 Կը թըրջէ թամբն համօրէն, ասպանդակներն ոսկեմած։
 Հեռուներէն ան կու դայ, դայս կը մատնէ թէ փոշին,
 Որ դիզուեր է խաւերուն մէջ թիկնոցին թաւիշին,
 Թէ նըթոյղին վըրընջիւնն աստեղացունց մաքրութեամբ՝
 Որ կը խնդրէ ախոռին գոլուտ հանդիստը անթամբ։
 Բակուր այդ հիւրըն իր անձէն և անունէն կը ճանչնայ։ —
 Բազրատունին Տըրդատն է, հըզօր իշխան, ու փեսայ
 Տիրան հայոց արքային, որ կը փախչի Մարաստան.
 Կը փախչի նա՝ զի կինն իր, Տիրանի դուստրն աննըման,
 Գանակոծեր էր խստիւ, պալատէն դուրս արտաքսեր,
 Խուզելով, իբր անարգանք, անոր խարտեաշ գանդուրներ։
 — «Տըդատ, կ'ըսէ Նահապետն, այս գիշեր քուկդ է իմ տուն.
 Մարաց աշխարհն հեռու է, և դու անշուշտ պարտասուն.

Մըտի՛ր սըրահը տօնին, թող իրարու դէմ փըշըին
Մեր բաժակներն, ու մեր սէրը մըկըրտէ թող գինին:»—
Եւ կոչունքի կը բազմի Բագրատունին վտարանդի
Այ կողմը ճիշտ Բակուրին՝ որ իր կարգին կը նըստի
Գահի մը վրայ՝ որուն լայն թիկնատեղն է քանդակուած
Բագոսը՝ եղ մ'որթերով պըսակելու ըզբաղած:
Սեղանին շուրջը արդէն Մեծամեծներն հայկազուն
Դէմ յանդիման բազմեր են, բայց ո՛չ իրենց մեծանուն
Աստիճանին համեմատ, այլ սուրերու մեծութեան:
Հոն են ճորտերը Սիւնեաց գաւառներուն երկտասան,
Լերան ազատ գաւակներ, միշտ զրահի մէջ կուրծքերնին՝
Որոնք հըզօր կումբի պէս ջահերուն տակ կը փայլին:
Հոն կան նաեւ բըղեշխներ, ազատանին քաջարի՝
Որ կը պատմեն թէ ի՛նչպէս կ'որսան վարազը վայրի:
Ազնըւատոհմ սեպուհներ ոսկեճարմանդ խլաներով,
Գինւոյ բաժակ ի ձեռին կը ծիծաղին կէս գինով:
Պալատին մէջ ծով մը կայ ծիծաղներու և լոյսի՝
Որ գաղջօրէն ծուփ առ ծուփ դռներէն դուրս կը հոսի:
Կոչնականները զարմիկ պատերն ի վար կախեր են
Որսի գալար շեփորներն ու վահաններն ոսկեղէն.
Եւ նիզակները, դեռ թաց վարազներու արիւնով,
Տըրձակ տըրձակ կը հանգչին հըսկայափեղի դըրտն քով:
Լայնակոնք սրահը քըսան սիւներով է կառուցուած՝
Որոնց վրայ կը շողան քըսան ջահեր դէմ դիմաց.
Եւ այն քըսան սիւներուն մէջէն քըսան գերիներ
Կը բերեն թանկ սաներու վըրայ՝ խորոված երէներ՝
Որոնց շոգին քըմպարար կը բարձրանայ սլորուն

Ջահերուն շուրջ կազմելով խըլատեռեր ծըփծըփուն։
Ըսպասներն ալ սեղանին մեծարժէք են. եւ կարծես
Արծաթաղօծ դըդալներն ու դանակները նոյնպէս
Փողփողումին տակ լոյսին փայլակներն են աղմըկոտ՝
Որ կը ծփան դիպակեայ նըւարտանին վրայ փութկոտ։
Ծաղկակալներ են դրուած երկայնքն ի վեր սեղանին,
Որոնցմէ եղկ բուրումներ շուրջը արբշիւ կը սփռին։
Ծաղիկներուն ընդմէջէն, քըրքիշներուն հետ թըրթռուն,
Կը նըշմարուին ըսպիտակ ակռաներն յոյր ճորտերուն։
Եւ գինիին թանձրը հոտն և խահերուն գոլորշին
Վեր բարձրացած՝ կը սքօղեն կատաղութիւնն այդ ճաշին։
Կու գայ համեղ գերերին՝ որով Սիւնիքն է առատ,
Զոր եփեր են տատրակի սըրտիկներով անարատ։
— «Սղաւնիի սիրտ ուտենք, կը գոչէ ճորտը Բալի,
Որ ունենանք վագրի լիարդ։» — «Ես այդ մասին աւելի,
Կը կատակէ յանկարծ մին, կ'ընտրեմ սի'րտը կընոջ։» —
Ծիծաղներով այն ատեն կից վերնատունը ամբողջ
Կ'ալեկոծի, ուր ժողովուած հայ տիկիներն բազմական
Կ'ընէին նոյն խրախճանքները նոյն շուքով տօնական։
Այն ատեն ներս կը մտնեն երկու ջուխտակ գերիներ,
Կրելով երկու ջուխտ վարաղ՝ սաներու վրայ ոսկեհեռ։
Եւ ուրիշներ նոյն թիւով՝ իրենց ուսին վրայ ունին
Ըսկուտեղները նուռին, սափօրներն յորդ գինիին։ —
Յաղթանա՜կն է այս խրախին։ Հեղեղ մ'յանկարծ վարդերու,
Իբրեւ ամէն տիկին վար արձակէր սիրտն իր աղու,
Վերնատունէն կը տեղան կոչնականաց վրայ գինով։
Քանի մ'ասպետ կը կոփեն վահանն իրենց աշտէով։

Աղաւնիներ աւասիկ կամարին տակ կը ճախրեն,
Եւ ծայրն իրենց թեւերուն մըխըրճելով ծուլօրէն
Շատըրուանին մէջ՝ ուր լոյս կ'ողբայ բակին առընթեր,
Կու գան իրենց թռիչներէն վար անձրեւել մարդրիտներ:
Ու վարդ, տատրակ հոն խառնուած հեղեղներով ճաճանչի
Կ'ստեղծեն դրախտ մ'ուր կարմիր հեշտութեան նուռը կ'աճի,
Մատըռուակներ աւասիկ կարապնավիզ սափորով
Բաժակներուն մէջ գինին կ'հեղուն դէմքով մ'անխըռով:
Բագրասունին այն ատեն, կորովաբիբ Տըրդատէս,
Դաշխուրանն իր վեր կ'առնու, և, — «Ասպետներ՝ ր, կ'ըսէ, ևս
Վանատուրին սերմնայորդ, և տըռփածոյ Ասաղիկին,
Անոր՝ որ հուրն է արու, անոր՝ որ հողն հեշտագին,
Կ'ըմպե՛մ ի փառս: Անոնց տուիփն ու համբոյրները յաւէտ
Այգիներուն մէջ ձեր թող ծաւալանան ծաղկաւէտ:» —
— «Ձեր Թագաւոր աներոջ, կ'ըսէ Բակուր, սուրբ կեանքին
Ըմպենք որ մեզ կը պահէ խաղաղութեան մէջ հեշտին:» —
— «Թագաւորի՛ն, որ կ'հանգչի, աղաղակեց ճորտ մ'յանկարծ,
Ձիւներուն մէջ Մասիսի:» Այս յայտնութիւնն յեղակարծ
Ներկաները ապշեցուց: — «Մեռա՞ւ Արքան մեր հայոց...» —
— «Արդ իր դիակը կ'իշխէ յաւերժանիստ սառին ծոց:
Գուժկան մ'երէկ ազուաւի երագութեամբ հոս հատաւ,
Պատմեց թէ ի՛նչպէս Տիրան խեղդըւած է բըքաղրաւ:
Կ'ըսեն թէ թագը միայն ձիւներէն դուրս է մնացած,
Որուն վըրայ կը շողայ դեռ հայ արեւը Մասեաց:» —
Շըրջան ըրաւ սեւ լուրն այս պալատին մէջ բովանդակ
Գինեփըրփուր բաժակէ մ'աւելի եւրս արագ,
Որ միմիայն արբեցուց բերկրանքներով անպատում

Տըրդատի սիրտն՝ որ մինչեւ արքային մահն էր տըրտում,
— «Խըմե՛նք, ըսաւ, որ տօնենք Սրչակունի դահերուն
Թաւալումներն անդունդի եւ մեղկանքի մէջ փըցուն» —
եւ հազիւ հազ շըրթներուն դըրաւ գաւաթն հրահոսան՝
վերնատան մէջ աչքերն իր զոյգ մ'աչքերու դիպեցան,
կին մը իրեն կը նայէր, կը զգար սըրտին մէջ շըմոր.
Իր կազմին վրայ կ'հիանար, առնագեղ, խրոխտ եւ հըզօր,
Հըզօր՝ վիզովն առիւծի, եւ բիբերով աստղայեռ՝
Որոնց բոցէն այրելու համար անգամ մ'իսկ բաւ էր
Որ անոնց մէջ յանդըզներ առնաբաղձ կին մը նայիլ:
Հըզօր՝ մարտիկ գըլուխով, լայն շի աչքով անարդիլ՝
Որ ճօշանին մէջ կ'ուռէր կոհակի պէս փըրփրագեղ.
Հըզօր՝ թիկնով մեծագիր, բազուկներով առնագեղ՝
Որոնց միջեւ կը սիրեն կիներն իբր օ՛ձ գեղածալ
Բիւր ձեւերով գալարուիլ ու ծըւարիլ ու տաքնալ,
վերնատան կինը սարսուռաց: Տըրդատ մէկ ձեռքը յենած
Սեղանին վրայ, միւսով տաշտը բեռնին, գըլխիբաց,
Անոր կապոյտ աչքերուն յառած աչքերն իր մըթին՝
Խըմեց երկա՛ր — փրփուրէն մինչեւ մըրուրն — իր գինին,
Յետոյ ծոցէն դուրս քաշեց խուրձ մը դեղձան մաղերու
Մութ ամպէն դուրս մացառուող ճաճանչներու պէս աղու.
Եւ անով իր գինիտա բերանն աղէկ մը սըրբեց...
Անոնք մաղերն էին իր գոռոզ կընոջ՝ զոր բրածեծ
Ըրաւ ու այսպէս ահա ծաղրեց այն էգն անուղղայ,
Եւ ապշեցուց ամէնքն այդ իր անսովոր գործին վրայ:
Հազիւ Տըրդատ սեղանին դըրաւ գաւաթը թափուր՝
Լոյսերու հոծ ծովուն մէջ թնդաց սըրահն ընդհանուր.

—«Վարձակն ահա, տեղ բացէք, վարձակը, վարդ տեղացէք».

Մաղերուն մէջ, ոտքին տակ մարգարիտներ լեցուցէք:—
Սանդուխներէն վերնատան վար կ'իջնէր կին մը խաժակ.
Կը թըրվռային գըլխուն շուրջ աղաւնիներ ըսպիտակ:
Ճաճանչաւուխտ քօղին մէջ աստըղ մ'էր ան՝ որուն մեծ
Աչքերուն մէջ սեւեռուն Տըրդատ գինին իր խըմեց:
Այն ժամանակ սրահ մըտան հինգ ծերունի գուսաններ,
Ուսերնուն վրայ վիժանաւ գանգուրներով լուսահեր.—
Ոլորակեց տաւիղն հեշտ, փանդիւն հնչեց փառակոչ,
Նըման արծաթ կարկուտի՝ երգ ջաղբեց դա՛վը դողդոջ.
Եւ եօթնաղի քընարին որովայնին մէջ տոտախ
Նըւագի ծով մ'ըսկսաւ մըրըրկոտիլ աղեբախ:
Յետոյ յանկարծ միացած բոլոր լարերն իրարու
Պանծացուցին անգամ մ'ալ փառքերը հին դարերու,
Երգը հըզօր դիքերուն, Դիցունհիի ոսկեմայր,
Երգն աստղահմայ քուրմերուն՝ որոնք բագնին վրայ մար-
մար

Վըզան օձեր այրեցին բոցերուն հետ ծաւացող.
Երգն՝ ասպետի մը զարմիկ, գիւցաղներու զինաշող
Որոնք նըման կայծակի տէգերն՝ իրենց պիրկ ձեռքին՝
Փաղանդներու կաղմը կուռ արիւնառուշտ ճեղքեցին.
Հընչեցուցին երգերն հուսկ մեհենական պարերու,
Սէրն հայկազուն կոյսերուն եւ հարձերուն գինարբու,
Որոնք այգւոյն զովալից հովանիին տակ պառկած
Լոյս ծոցն իրենց կը թողուն սեպուհներուն համար բաց:
Կոչնականները համուռ դէպ գուսանները դարձան,

Որոնց մէջտեղ ըսկըսած էր պարել կին մը դեղձան,
 Վարձակն էր ան, նազենիկ, նազելագեղ անուհով:
 Հասակն ամբողջ կը թըրթուար բարտիի պէս հողմախռով.
 Դաշներդը իր ջիղերուն դաշներդին հետ լարերուն
 Կը միանար, կը սըփռէր համանըւագ մ'յարաճուն,
 Եօթն հարճեր, հերքը խարտեաշ, մատուըներով նախանձոտ
 Արաբական իւղի մէջ օժաներ են քողցրահոտ.
 Եւ գըլխուն շուրջը պըսակ մը վարդերու հիւսեր են՝
 Որոնք եթէ ճըզմըւին անշուշտ արիւն կը ծորեն:
 Կը շողշողան ունկերուն ծայրը օղեր փողփողէջ
 Ասաղերու նման ցոլալով անրակներուն փոսին մէջ.
 Արմուկէն վեր աջ բազուկը կը խածնէ սեղմօրէն
 Լուրթ մարգրիտով յելուզուած ապարանջան մ'ոսկեղէն.
 Իսկ վիզէն վար մինչեւ ծայրն ըստինքներուն սեւապտուկ
 Կը բոլորվի վար մանեակ մը լոյսերով յեղյեղուկ:
 Եւ այնքան նուրբ է զառքաշն՝ որ կը բըլխէ գէպ ի դուրս
 Ազգըրներուն գաղջութիւնն և կաթնագոյնը սընդուս.
 Մուճակներուն մէջ խարտէշ կաղապարուած ոտքերն ա'լ
 Դռոյթ տալով կը սկըսին յատակին վրայ պար դառնալ:
 Կոչնականները լըռիկ հիացումով քարայած,
 Մարմնակարկառ, ապշոպեալ, աչունկերով լայնաբաց,
 Կը գիտեն զինք:—Նազենիկ նախ կ'օրօրէ մեղմօրէն
 Ալապատարէ ուսերուն վրայ գըլուխն հըրեղէն՝
 Ներկաներուն շըրջելով զոյգ մը աչքերը աղուոր՝
 Ուր կ'ընկղմի մարդ հեշտին, բայց դուրս կ'ելլէ վիրաւոր:
 Վեր կը վերցնէ հոլանի բազուկներն իր յուլօրէն
 Լայնշի քօղին կապուտակ խաղաղութեան ընդմէջէն,

Զոյգ մը տոսախ բամբիւնները մատերուն մէջ ճարտար
Յանկարծակի կը հնչեն, կ'ըլլան պարին կառավար:
Մարմինն ընդհուպ կը զոփայ, կուտան ոտքերը դըռոյթ,
Եւ ան իր իսկ շարժումին անդունդին մէջ յորձանուտ
կարծես վայրկեան մը ալլելըս աչքերէ կ'անհետի՝
Ինչպէս երկնի մէջ կորսուող լուսադայլայլ մեղեդի:
Օ՛ այդ մեծ պարն հեթանոս՝ որ Աստղիկի կը ձօնեն,
Գեղեցկութեան այդ աղօթքն, աղօթքը այդ մըտեղէն.
Օ՛ այդ իրանը ճապուկ ելեւէջովն ըստինքին՝
Որոնց մէջ կաթն իսկ կ'եռայ յուզումներէն սաստկադին.
Օ՛ թեւերն իր լուսածղի՝ օձերու պէս պարտաւ՝
կարծես երկար կրթըած կախարդ սրինգով ներդաշնակ
Եւ զիստերն իր սարսուղեղ, գէր երաստանը շամբոյշ.
Եւ բոլորին իբր առանցք մէջքն ուռիի պէս քընքոյշ՝
Որուն շուրջ մարդ պիտ' ուզէր բաղեղի նման փաթթըւիլ,
Եւ վերջապէս հիւթասպառ բաղեղի նման թառամիլ:
Բամբիւններն իր կը հնչեն ձեռքերուն մէջ սաստկօրէն
Իբրեւ օրէնք մարմինին բիւր ձեւերուն հոյաշէն.
Բամբիւններն իր կը հընչեն ու անոնց երգը բիւրեղ
կը քաղցրանայ մեղրի պէս ջահերուն տակ լուսաղեղ.
Եղունգներով հինայուած մատերէն վար աղածրի
Դաշնակութիւն մ'հրաշալից մաղերուն մէջ կը ծորի:
Բամբիւններն իր կը հընչեն, այնքան ճարտար՝ որ կարծես
Անոր ձեռքերն Ապոլոն թաթախեր է տարփակէզ
Սըրտին մէջ իր տաւիղին: Գործիքին ձայնը կերկեր
կը զեղու սրահն՝ ուր շատոնց գուսաններն ա'լ չեն նըւա-
ղեր:

Կոհակներուն մէջ լողցող աղկիոնին հանգունակ
Ան կը լողայ մատերուն երգերուն մէջ ներգաշնակ՝
Որոնց ի լուր տատրակներ ահա կու գան խառնըւիլ
Ցանցին մէջ իր մազերուն, իր մազերուն հիատեսիլ՝
Որոնք, ալիք առ ալիք, կ'երթան սըփուիլ ման ի ման
Ասպետներուն գլխուն վրայ արշալոյսի մը նման։
Կոչնականները գինւոյ մէջ թաթախուած, տըռփագին,
Բոլորը լուռ, սալացած՝ ըզմայլանքէն գեղեցկին
Կը գիտեն մըրիկն այդ կընոջ գանգուրներուն մետաքսէ։
Ան կը ճախրէ՛, կը ճախրէ՛, կատաղօրէն կը ճախրէ՛։
Երբոր ետեւ կը թեքի՝ կուրծքին վըրայ հոյաշէն
Բըլուրի պէս կը դիզուին ըստինքներն իր սարսուլէն.
Եւ վարսերն իր վիժանուտ, ուսերն ի վար հոսելով,
Կ'երթան փըրփրիլ յատակին, հոն կազմելով ոսկի ծով.
Ան կը ճախրէ՛, կը ճախրէ՛, սանձակոտոր կը ճախրէ՛...
Հոգւոյն մէջ՝ ծով, շուրջը՝ լոյս, առ Կիպերեան Աստղիկն է՝
Որ իր շորս կողմն հաւաքած աղաւնիները լուսեղ
Փորձեր կ'ընէ թըռչելու ինքն ալ անոնց հետ մէկտեղ,
Ու հեւհեւուն, ծիծաղկոտ, վարդի մը պէս բըռընկած,
Վերջին թափով կը սուղի կապոյտին մէջ վերասլաց,
Թողլով իր քօղն ամպերէն յորձանապտոյտ իյնայ վար
Տիոնիսեան բազնին վրայ, գինիին մէջ հըրավառ։
Այսպէս պարեց վարձակն ալ, մինչեւ որ քօղն հոգիին
Հոն թաթախեց գիրտին մէջ ամէն մարդու բաժակին։
Ա՛լ յոգնած էր ու քըրտնած, կ'ուռէր ծոցն իր լուսեղէն,
Երբոր վերջին ճախրին մէջ Տըրդատ բունեց բազուկէն
Եւ ծունկին վրայ նըստեցուց, գգուեց գըլուխն ոսկեհեր.

Վարսերն ի վար շիթ առ շիթ կը ծորէին քըրտինքներ.
 Ձեռքերուն մէջ դեռ տենդոտ, Բագրատունւոյն ճօշին վրայ
 կը դողային բամբիւներն իր մարմնոյն պէս դիւրազգայ:
 Տըրդատ մատերը անոր համբուրելով մի առ մի
 եւ շամբշելով անոր հետ զերթ սեղեխներ վաղեմի.
 — «Նահապետ, ո՞վ է—ըսաւ—վարձակը այս լուսաստինք:
 Եթէ Աստղիկ երկնի մէջ Վահագնի օր մ'յանձնէր զինք,
 Ու կաթիլները սերմին ըլլային նոյն իսկ աստղեր՝
 Դարձեալ այսքան չը քնաղ ծնունդ մը երբեք չէր բողբոջեր
 Այս կիսն ինձ տուր, եթէ չէ օրէն՝ որ մենք ընենք վէճ.
 Արշալոյսին թող մեկնիմ՝ արշալոյսն այս գրկիս մէջ:» —
 Բազմականներն ըսկըսան նախանձայոյզ քըրքըջալ.
 Բակուր ծածուկ մախանքէ մ'ակռաներն իր ձիւնափայլ
 Սեղմեց. և նուռ մ'որ ձեռքին մէջ բըռնած էր այն ասեռ,
 Ըսկըծանքէն ըսկըսաւ ճրմելի. Ըսաւ—«Իշխա՛ն քաջաղէն,
 Վըրաց երկրէն, ուր կիները կը ծաղկին վարդի պէս,
 Զայն նիզակովս եմ շահեր մարտիկներու ընդդէմ վէս,
 Մղելով երկար պայքարներ: Այժմ ներէ որ ըսեմ՝
 Թէ իմ հարձս է, և չըլլար քեզ աղախին մը նըրեմ.
 Եթէ կ'ուզես՝ որ մեր զոյգ բաժակներն այս մըտերիմ
 Հազիւ թափուր գինիէ, չլեցուին արեամբ ոխերիմ՝
 Թո՛ղ զայն, իշխա՛ն»: Բնաւ չանսաց Բագրատունին սը-
 րարբաժ՝

Սեղանէն վեր բարձրացուց դաշխուրանն իր զինեմած
 Ու ձեռքովն իսկ զայն խմցուց՝ ծունկին վրայ, վարձակին՝
 Որ կը ժըպտէր ըմպելու ասեռն ժըպտով մ'հեշտագին:
 Իր գողալըիկ բերանին երկու կողմէն ընդհուլով՝

Թափեցաւ քիչ մը գինին ու ծոցն ի վար սահելով՝
Գընաց լճակի պէս կարմիր ժողվիլ պորտին մէջ անյայտ.
Երբ դեռ բոսոր էին կզակն ու շըրթունքները, Տըրդատ
Ձանոնք առած բերանին մէջ համբուրեց կըտղանքով՝
Ձուարթ հեղուկին մնացորդն ըսպունգի պէս ծըծելով:
Լըռեց սըրահը համուռ:—Բոլոր դարձած Բակուրին
Կը նայէին, որ կը լմէր դեռ նուռը մէջն ագուռին:
Ամէն մարդ հոն թափուելիք արեան մը հոտը կը զգար...
Նահապեան ա՛լ վեր ցատկեց տեղէն իբրեւ քանասար.
Գընաց որ հարճն աղատէ, ջախջախէ գըլուխն Ասպետին:
Որ կինն իր տան մէջ կը լլկէր՝ իբր իր ողկոյզն իր տաշտին:
Այս որ տեսաւ Տըրդատէս՝ վարադացաւ ու խոպաց.
Հրեղէն սիւնի մ'էր նըման, դահլիճին մէջ՝ վերամբարձ.
Կոպիճներուն մէջ աչքերն ըսկըսան ժիր թաւալիլ
Մերթ ծովուն խորն ընկլուզուող գունդերու պէս հրատեսիլ:
Ձախ թեւով հարճը գըրկեց, յետոյ . «Հա՛, հա՛, քրքըջաց,
Էգ վագրին հոտն ըմբոշխնել արու վագրի՛ն է տըրուած:»—
Եւ միշտ ժայռի պէս կանգուն, շընչելով բոց աչքերէն,
Հուժկու ձեռքով սեղանին վրայէ խըլեց իբրեւ զէն,
Մեծաքանդակ ըսկուտեղ մ'ամբողջ պղնձով կուռ ձուլուած,
Փաղանացաւ, փըրփրեցաւ շամբշոտեցաւ ու մըխաց.
Եւ ուղղակի արձակեց դայն Բակուրի ճակատին...
Վերնատան մէջ ահեղ ճիչ մ'արձակեց տան տիրուհին,
Ճորտ ու սեպուհ բոլորն ալ դուրս պուղեցան զահանդած.
Որոնց բազուկն էր միշտ վատ՝ երբ հոգին էր սըրարբած:
Սակայն կարծես մըրդակալն այն վրիպեցաւ հըրաշքով,
Եւ Բակուրի լոկ մէկ ունկն արիւնառուշտ խըլելով՝

Գընաց բաղխիլ գիմացի մարմար սիւնին մեծադղորդ՝
Թօթափելով անկէ վար կուճեր, կայծեր լուսայորդ:
Ոմանք սատար փութացին Նահապետին կարեւելք՝
Որուն խըլուած ականջէն, ճըմլուած քունքէն կը հոսէր
Հոն գինիի սափորին մէջ արիւնն իր թըխագոյն:
Այն ժամանակ Նաղենիկ սարսափահար, յանկարծոյն,
Փաթաթուելով Տըրդատի պարանոցին՝ ողորկեց.
— «Այս յարկին տակ, ո՛վ ասպետ, ա՛լ բաժինս է գան ու ծեծ.
Դուն որ գիտցար զիս վտանգել, ազատէ արդ շուտափոյթ
Երբ ես յօժար խըմեցի ձեռքէդ գինին քու սիրոյդ՝
Հարկ է ասկէ վերջ խըմեմ Բակուրի թոյնն ոխութեան.
Դուն հոս արիւն թափեցիր, և պիտի ես քաւեմ զայն:
Զիս հեռացուր այս երկրէն, եթէ չէ գործ մ'արքինի
Որ ասպետի մը վրիպած հարուածը կին մ'ընդունի:» —
Ու աւելի ցած ձայնով յարեց. — «Ես քեզ կը սպասեմ
Արշալոյսին՝ որ մօտ է: Մեծ դրան քով արեղդէմ
Կայ թուղի ծառ մը՝ որուն սաղարթներուն ընդմէջէն
Պատուհանիւճըրագն առկայծ ճամբորդներն յար կը տեսնեն,
Հոն կը սպասեմ ես քեզի վարդենիի մը նման,
Որ կոկոններն իր բանայ պիտի կուրծքիդ վրայ տիտան:» —
— «Զիտե՛ս առջի խըրխինջէն պատրաստ եղիր, Նաղենի՛կ,
Դեռ ճրագըդ արփւոյն շառայլէն չընըաղած՝ կը մեկնինք:»
Ըսաւ Տըրդատ: Թուրը մերկ միշտ ամբողջ շողարծարծ,
Տալով կամայ երեւոյթը մեկնումի մը անդարձ,
Գընաց թամբեց երիվարն ու խաւարին մէջ, անտես,
Անհետացաւ քառատրոփ, փայլակնացայտ ամպի պէս:

Կոչնականներն ահաբեկ, կոչնականներն հիազարհուր,
Գինով ու վա՛տ, մի առ մի պարպեցին սրահն ընդհանուր.
Լոկ կոյր գուսան մ'երգին մէջ անվերադարձ տեսլացած՝
Դեռ լռութեան մէջ կը նուագէր սիւնի մը յաղթ կռթնած:

Բ.

Ահա առտուան շողերէն հագեր է վարդ ու սուտակ
Պատուհանին առջեւի թըզենի ծառն ընդարձակ՝
Որուն ետեւ հարճն արթուն.— «Ինչո՞ւ չեկաւ», կը խոր-
հի,

Արտոյտն ահա արձակեց կալին մէջ երգը բարի.
Եւ պալատին պահապան շունն արթնցած ման կու գայ
Բակին մէջ՝ մերթ միզելով պատերն ի վեր շըրջակայ:
«Ինչո՞ւ չեկաւ, ո՛վ Երկինք:» — Հորիզոնէն յեղակարծ
Արփույն ճաճանչն անդրանիկ սլացաւ ինկաւ շողարծարծ
Նազենիկի խուցին մէջ. — դալկացաւ լոյսը ճրագին:
Օ՛, ի՞նչ խրխինջ, ի՞նչ դուփիւն, ի՞նչ փոթորկում թանկա-
գին...

Կու գայ իշխանն ազատել զինք Բակուրի նախանձէն:
Պատուհանին ներքեւ է Տրդատ ձիուն վրայ արդէն:
Բերկրանքէն հարճը խայտաց. զեղան աչքերը վըրդով
Անպատմելի խընդութեամբ, ինչպէս երկինքն՝ արեւով:
Գիշերն ամբողջ ինք հոն էր, զով խաւարին մէջ արթուն,
Հանդերձներովը պարի, բամբիւններն ալ՝ մատերուն.
Աստղերուն տակ աղօթող բազոսուհւոյ մ'էր նման՝
Վարդերը դեռ հանդէսին մազերուն մէջ ցիրուցան.

Եւ լանջքը մերկ՝ որուն վրայ թափուած գինին խըրախին
Տակաւին միշտ կը սըփռէր իր զըւարթ բոյրը չորս գին:
— «Ձեռքդ երկարէ», 'սաւ Տրդատ: — «Դու գիրկդ բաց, կը
ցատկեմ:»

— «Դըլուխդ, ըզգո՛յշ չըփշրես լանջապանիս զրահին դէմ:» —
Եւ նազենիկ անհամբեր հեղեղին հետ վարսերուն
Ասպետին մռայլ ծոցին մէջ նետեց ինքզինքը սարսուռն,
Եւ զայն հեղ մ'ալ ողողեց մազերովն իր դարալիր:
Դափրեց նըժոյգն եւ ռունդերը փեռեկած լայնալիր՝
Հորիզոնին դարձուց գլուխն ու մըտրակի մ'հարուածով
Թաղուեցաւ իր արշաւին ամպրոպին մէջ փոշեծով:

Փա՛ռք մեծազօր կենցաղին ասպետական դարերուն՝
Ուր պաշտուեցաւ Գեղեցիկն ու Զօրութիւնը տրբուն,
Եւ խորհրդանիշը անմահ Գեղեցիկին, Զօրութեան՝
Փըրփուրներու Դիցունին ըստինքներով ռոշնական:
Փա՛ռք ձեզի միշտ, գանգրահեր ո՛վ ասպետներ արդընկեց,
Որոնց զրահով վերտըլած լանջքերուն տակ բաբախեց
Սիրտ մը յաւէտ անձնըւէր՝ տըկարներուն, ընկճուածին,
Եւ գեղանի կիներուն, անոնց մարմնոյն բիւր գանձին:
Փա՛ռք ձեզի միշտ ձիամարտեր, մկունդխաղեր շանթասլաց՝
Որոնց օդին մէջ շաչուն տէգերն յանկարծ բըռընկած՝
Կայծակներու խաղն եկան երկրիս վրայ փոխադրել:
Վիշապասպան սուսերներ, ժանգոտելու անընդել,
Կառարշաւներ փոշեմուղ, գուպարայաղթ ողորներ
Շառափնաթափ տէգ տէգի, կումբ կումբի դէմ ոսկեյեռ:
Փա՛ռք ձեզի միշտ, ո՛վ որսեր, թըրթռուն ձայնով շփո-
րին,

Երբ լիճին քով վերաւոր կ'իյնայ եղնիկն ողբագին,
Եւ վարաղներ արդնահար կը թաւալին մարդին վրայ՝
Որոնց կողէն արիւնն յորդ կըրակի պէս կը մըխայ:
Փա՛ռք ձեզի միշտ աւարներ, հափափումներ կ'եներու՝
Որոնք տըւին իրենց տարին ու համբոյրները աղու
Աւիւծներու քաջութեան, եւ ո՛չ ոսկի հորթերուն,
Որոնց սըրտերն առաւ լոկ սուրերու ծայրը փաղփուն:
Փա՛ռք ձեզի միշտ, ո՛վ դարեր ասպետական կենցաղին,
Ուր մարդիկ հզօր եւ անկեղծ էին նըման գինիին:
Առաքինի քաջութեան տեղ նենգն այս օր կը տիրէ.
Փոխան տէգին հոլանի՝ պատեանի մէջ դաշոյնն է՝
Որ կը շողայ մութին մէջ, կը ժանգոտի արեւին.
Ոճիրներն արդ խաւարի լըռութեան մէջ կը դարբնուին
Մըխտա ճրագի լոյսին տակ ծըռած գունատ մարդերէն:
Երբ արեգակը նընջէ՝ մեղքերն յայնժամ կը գործեն.
Ձեն պաշտեր կնոջ մարմինին դաշըն ձեւերն հըրահրուտ՝
Լողցըւած բիւր ջահերու շառայլներով հոստնուտ:
Կինը մարդուն միացնո՛ղը Աստղիկի սիրայօդ
Լուսեղ մատերը չեն բնաւ, այլ շանսըխուրը ցեխոտ:
Գեղեցկութիւնը ծընունդն է Զօրութեան յորձանքին՝
Ինչպէս մարգրիտն ովկիանի անդունդներուն մոլեգին:
Բայց այսօր չե՛ն քանդակեր սուսերներով կորովի
Գեղեցկութեան սուրբ բագինն՝ ուր իգութիւնը խընկուի:
Բաւական է լի գաւաթ մը Միւնիխի գարեջուր,
Որ աճուրդի հանուած սէրը գնեն մարդիկ քրէիքուր:
Սէր վաճարուա՛ծ, ոչ նուիրուած՝ ինչպէս պըսակ սարդենի
Զօր հերոսին համար սուրն աստուածներէն կ'ընդունի:

Եւ այժմ մարդն այս դարուն, մարդն ըղեղին տակ կը քած,
Ո՛վ ասպետներ հեթանոս, եթէ բաղխէ ոտքն յանկարծ
Ձեր բազուկի մէկ ոսկրին՝ որ հողին տակ ճերմկած է,
Անոր հըսկայ զանգուածէն կը սարսափի, կը կարծէ
Ձեզ առասպել դարերու առասպելեալ գաղաններ,
Ո՛վ ասպետներ հեթանոս, ո՛վ ասպետի ոսկորներ:

Գ.

—«Տե՛ս, Նազենիկ, ինչպէս դաշտն ըսպառեց ձիս վըղանուտ,
Ա՛յնքան երագ՝ որ կարծես մոխիրի մէջ բոցանուտ
Սըմբակներն իր խըրուէին: Ան հպարտ է, իմ Սիրուն,
Երբ այդ մաղերըդ խառնուած կը զգայ իր յորդ բաշերուն:»
—«Ո՛վ իմ ասպետս և իմ քաջըս, մըտրակէ՛ անդադրում՝
Մինչեւ որ սա անիծուած Սիւնեաց սահմանը թողում:
Սարսափն է դեռ սըրտիս մէջ, բայց մէն մի դուռ/թը ձիուդ
Հոգիիս մէջ կը սպաննէ երկիւղի տրոփ մը անգութ:
Ո՛վ իմ ասպետս եւ իմ քաջըս, մըտրակէ՛ անդադրում:»—
Այսպէս անոնք խօսելով՝ հըրճւանքով մ'անպատում
Կ'արշաւէին դէպ Շիրակ: Տըրդատի լայն կուրծքին վրայ
Կը հանգչեցնէր՝ հարճն ամփոփ՝ գըլուխն իբրեւ լուսընկայ.
Մերթ ոտքերն իր կը զարնէր ձիուն փորին տըղընդեր,
Մերթ Տըրդատի անութին տակէն ետեւ կը նայէր,
Հորիզոնին շըրջելով կապոյտ աչքերն՝ որոնց մէջ
Բերկրանքներ կ'հիւսէին շողերն առէչ առ առէչ՝
Միշտ մեծցնելով յոյսը զուարթ՝ ծախուած ճամբուն մե-
ծութեամբ:

Շանթ կը տեղարարեցաւ իր իշխանքէն վար անամալ,
Իր տօթին տակ խեղդելով կենդանութիւնը շուրջի.
Կարծես հողին մէջ զօղուած ըլլար ամէն մէկ ճըճի.
Մի միայն մերթ կը լսուէր բըզըցը թաւ զամբուռին,
Որ ա՛լ յոգնած ընդերկար հալածելէ կենդանին՝
Արշաւանքին փոշուոյն մէջ կ'անյայտանար խորամուխ:
Անոնք իրար փաթթուած կ'ամբարտակեն սարին գլուխ:

Խուլ դըրողիւն մը հեռուէն եղաւ յանկարծ լըսելի,
Կարծես գետնին ընդերքէն անցնէր ամպրոպ մ'ահուելի:
Տըրդատ շրուշակը դարձուց, եւ երկավարը խոկուն
Ծամծմելէ դադրեցաւ պահ մը լըկամը փըրփրուն:
Վարը, դէմի հովիտէն դէպի գագաթ ծառացան
Զիաւորներ զինավառ՝ մըրրկարշաւ ու դաժան,
Ոմանք աղեղ ունէին եւ ոմանք լախտ ու տապար,
Ոմանց տէգերն ուղղաձիգ արեգակին տակ փարփառ
Յանկարծակի սարէն վեր փայլատակներ ճայթռեցին.
Բակուր մէջտեղն էր անոնց՝ աշտանակաց ահեղ ձին.
Կու գար լուծել իշխանէն վըրէժ, պատժել հարճն անխիղճ՝
Մորթելով հոն՝ փոխանակ զայն փըրկելու աղծապիղծ:
Կոչնականները բոլոր զինուած էին արդ իր հետ.
Երէկ զինուով յըղփացած, այսօր արեան հակամէտ,
Երբ Բագոսէն վերջ որրեց զանոնք Արէսն արդընկէց՝
Հանդիսատես վատութեան յուշն հոգինին զայրագնեց.
Ըսկուտեղին արհաւիրքը սիւներուն ընդմէջէն՝
Յետոյ իրենց սըրտին մէջ վառեց վրէժ մը գեհեն:
Տըրդատ երկար նայեցաւ դէպ ի հրոսակն հալածիչ,

Աչքերէն թոյն կ'հոսէին մոլուցքի զոյգ մը կարիճ.
 Գըրկին մէջ հարճը յանկարծ արձակեց ճիշ մը տրտում.
 — «Ո՛վ իմ ասպետս, ողոգեց, օ՛հ, մըտրակէ՛ անդադրում.
 Գերին ըլլամ քու սուրիդ, անոնց գերին մ'ընե՛ր զիս.
 Ահա տէգերն ուղղեր են միահամուռ կոկորդիս՝
 Ուր համբոյրիդ տաքութիւնը գեռ, աւա՛ղ, չէ պտղեր:» —
 Ըսաւ: Թաղեց ասպետին ծոցին մէջ գլուխն ոսկեհեր:
 Հա՞րկ էր արդեօք ճակատիլ. ո՛չ. պիտի կռիւն ունենար
 Անհաւասար յաղթանակ, թէեւ վըսեր մ'հաւասար:
 Ու Տըրդատէս թօթուեց սանձն երիվարին հողմասլաց,
 Երկրադըղորդ թընդաց դռոյթն, փոշին ելաւ, եւ սուրհաց,
 Ու ըսկըսաւ հալածումն հըսկաներուն սանձարձակ:
 Ողոգեց հարճը նորէն. — «Ո՛վ իմ ասպետըս վրիժակ,
 Ես կը տեսնեմ անութիւն տակէն զանոնք՝ որ կ'իջնեն
 Բըլուրն ի վար, աչքերնին մէյ մէկ անդունդ լուսեղէն.
 Հարիւր ձիեր կարկառեր են վիղերնին գէպ ի մեղ,
 Որոնց շունչերը կ'ելլեն պինչերնէն տաք մոխրի պէս:
 Օ՛, մտրակէ՛, մտրակէ՛, երբ բըռնեն զիս՝ վագրի նման
 Պիտի կրծեն ոսկորներս, լակեն արիւնըս լըման:»
 — «Հեղեղին մէջ մաղերուդ փակէ աչքերդ, իմ Աղուոր,
 Եւ կուրծքիս վրայ քընացիր օրօրումովն այս հըղօր,
 Անոնք այստեղ չըհասած՝ մենք Շիրակ ենք գիւրկ գըրկի:»
 Ու լայնալանջ երիվարը մըտրակեց ուժգնակի:
 Անցաւ խորունկ փապերէն, հեղեղատէն մեծագող,
 Ընկըղմեցաւ խորն հովտին, ճեղքեց աւազն հրաբորբոք.
 Եւ ուղղաբերձ, մեծաշունչ, համբարտակեց սարն հըսկայ
 Թաւալելով հետքն ի վար ապառաժներ՝ որոնց վրայ

Լուսնանըման կուռ պայտերն իրենց դրոշմը դրրին.
Կատարներէն լեռներուն թըռաւ նըման արծիւին՝
Ճապուռներուն մէջ որսն իր սեղմելով միշտ աւելի.
Ժայռերն ի վար խոյացաւ ջըրվէժին պէս փըրփրալի՝
Յորձանքին մէջ տանելով լերան ծաղիկ մը կարմիր՝
Իբրեւ դաշտին մէկ ընծան տըրուած վիհին լայնադիր,
Ու մըտրակե՛ց, մըտրակե՛ց, երբ որ յանկարծ լըսուեցան
Իր ետեւէն սուլումները նետերու դաւաճան:

—«Ասպե՛տ, ասպե՛տ, մահն հասաւ մեր թիկունքէն, կը

շըշա՛յ:

Օ՛, կը վախնա՛մ, կը վախնա՛մ. ուսիդ վրայէն նետ մ'ահա
Հըրախայթոց օձի պէս շըշըշալով սըլացաւ:

Վայրկեա՛ն մըն ալ եւ անոնք կու գան կ'հասնին մեծարշաւ.

Աղեղներէն լայնալիճ կարծես արիւն կը կաթի

Եւ կը ներկէ ձիերուն յորդ յորդ բաշերը կաթի:

Ասպե՛տ, ասպե՛տ, մի մատներ զիս անոնց խեռ մոլուցքին,
Ես քու գերին, ձիդ ըլլայ թող գերին քու մըտրակին:»—

Այսպէս ըսաւ Նազենիկ. լալ ըսկըսաւ դառնահեծ,

Եւ Տըրդատի կուրծքին վրայ գըլուխը ա՛յնքան սեղմեց՝

Որ զըրահին մէջէն իսկ կը լսէր տրոփը սըրտին:

Գանգուրներն իր հողմածուփ ձիուն բաշին կը խառնուին.

Ինք կը սարսուռայ վարմն ինկած աղաւնիի մ'հանգունակ:

Սարսափելի էր տարափը նետերուն մահարձակ՝

Որոնք ջուրի նըման օդն եռանդնայորձ ճեղքելով

Կ'երթային մահը երգել փախըստական զոյգին քով:

Այն ժամանակ Տըրդատէս գլուխն իր դարձուց մըրրկահեր

Եւ հեղհօրէն մըռընչեց. —«Հալածեցէ՛ք, դէ՛հ, դայլե՛ր,

Մինչեւ շընչատ վար կախուին ձեր լեզուները դողդոջ.
Արձակեցէ՛ք կըռնակիս ձեր ասեղները կընոջ:»—
Ըսաւ. եւ նժոյգն այս անգամ խթեց այնքան ուժգնաւի՛
Որ արշաւանքն եղաւ շտապ մըտածումէն աւելի:
Ահա ձո՛րն ինք կը սուղի, սարի՛ն միւսները կ'ելլեն.
Կը փայլակէ ինք սարին, անոնք ձորին խորերէն
Կը փոթորկուին: Եւ նըման զոյգ մ'ամպրոպի մոլեկան
Լեռնահարթին վրայ անգամ մա՛յնքան իրար մօտեցան,
Որ պիտի շանթը ճայթէր, պիտի պոռթկար նետն արիւն՝
Եթէ Տըրդատ ըզդեցած չըլլար քեմուխտ հաստատուն:
Անոնց հանած փոշիներն իրար միացան՝ կազմելով
Հըրատապ ամպ մը խարտեաշ՝ կարծես յըղի արիւնով
Այն ժամանակ պիտ' հազիւ արձակէր տէգն իր Բակուր՝
Որ ճեղքէ թիկն ասպետին, եւ հարձին լանջքը փըրփուր,
Երբ վիհ մ'հանկարծ դժոխսորկոր լերան գըլխուն փեռեկուած
Արհաւիրքով մ'ընկըրկեց հալածողները սրընթաց:
Ճողոպրեցաւ Տըրդատէս, եւ լեռն ի վար ուղղակի
Դիմեց անտառ մը մըռայլ՝ որ սահմանն էր Շիրակի:
Բակուրի խումբը կեցաւ հառաչակուլ, ոգեսպառ,
Կատաղութեան խարոյկով ամբողջովին բոցավառ:
Ա՛լ յուսահատ՝ աղեղները պըրկեցին տըղընդեր,
Լարերն եղան լայնալիճ, անձրեւեցին փըքիններ.
Նետէ դատարկ կապարճներն եկան լեցուիլ վրէժ ու ոխ:
Հազիւ թէ ծոցն անտառին կ'ընդգոգէր զոյգը փախչող՝
Բակուր իր նետը վերջին, հերձակ մ'ամբողջ ժահրաշիթ,
Արձակեց ա՛յնքան զօրեղ, թիրախին ա՛յնքան ճըշգրիտ,
Որ օձի նման շըչալով թունոտ լեզուովը սաղապ

Տըրդատէսի անութին տակէն սողոսկ անցաւ թափ,
Ու մըխուեցաւ վարձակին ծոծրակին մէջ լուսաբուխ
Եւ հոն մընաց՝ յորդառատ մաղերուն մէջ խորամուխ:
Երեք անգամ սըրսըփաց զարնուած աղուոր աղաւնին,
Երեք անգամ չուզելով կարծես թողուլ իր հոգին:
Այս բանը ո՛չ Տըրդատէս նըկատեց, ո՛չ ալ Բակուր.
Իրենց անդուստ մոլուցքին փոշիներէն դարձած կոյր.
Թնաւ չըտեսան թէ ի՛նչպէս կը փըշրուէր ու կ'իյնար
Դաշնակութեան ու գեղի աստուածակերտը գոհար.
Միայն նըժոյգը վըրնջեց, ու երեք հեղ սարսըռաց,
Երբ սառեցաւ փորին վրայ զարնըւող ոտքը յանկարծ:

Դ.

Իջեւան մ'է կառուցուած սահմանին վրայ Շիրակին,
Գործ արքունի ճոխութեան, մեծազանգուած, ահագին,
Լայն դըռներն իր կը բացուին ճամբուն վըրայ հրատուչոր,
Դուրս շընչելով զովութիւն և աղբերուն հոտը չոր:
Արեւուն դէմ կիզանուտ ապաստան մ'է մըշտադով՝
Ճամբորդներն հոն կը հասնին տօթէն թխացած ծոցերով
Եւ յօնքերնին բեռնաւոր փոշիներով տապախարշ.
Հոն կը հասնին սայլերն յոյլ գոմէշներէ ծանրաքարշ,
Եւ կաղացող ջորիներն ու կարաւանն էշերու
Քաղցրաողկոյղ խաղողին կողովներուն տակ հըլու:
Հո՛ն կը հասնին շար ի շար ուղտերը յաղթ՝ բեռնաւոր
Տարաշխարհի զանազան համեմներով քաղցրածոր,
Եւ կը պառկին ծընգածալ, խըրոխտավիզ կ'որոճան
Սնծանօթ խոտն հեռաւոր երկիրներուն արփական:

Թանձրակառոյց իջեւանը բարիք մ'է երկնատու
 Երբ կը հըսկէ ճամբուն վրայ՝ որուն ծայրերը երկու
 Հորիզոնին խորհուրդին մէջ տաղտկօրէն կ'անհետին,
 Երբ կը վառէ անկենդան լըռութեան մէջ լեռնային
 Իր պանդուխտի օճախներն ամէն մարդու անխըտիր
 Եւ հոն ամրան ջերմութիւնը մարելու ի խընդիր
 Թանին ալիքը կ'հոսի երակներու մէջ ծարաւ:
 Բայց միշտ հասնիլն հոն, անկէ մեկնելէն քաղցըր չէ բնաւ:
 Աւասիկ այդ իջեւանն է՝ ուր կու գայ Տըրդատէս
 Ապաստանիլ նետերուն եւ արեւուն դէմ հրակէզ:
 Ծալքերուն մէջ թիկնոցին եւ կուրծքին վրայ զրահակուռ
 Պարուրուած է նազենիկ մարմարի պէս ջարդուփշուր:
 Այլեւըս, ո՛հ, չի յուզեր ոչ մէկ սարսուռ, ոչ մէկ վանկ
 Չըքնաղ մարմինն իր սառած լուսարձանի մ'հանգունակ:
 — Արդեօք քնացա՞ւ (կը խորհի՝ ասպետն հասած իջեւան)
 Թէ սարսափէն մարեցաւ, ճըրագի պէս, կուրծքիս վրան:
 Ի՞նչպէս կըրնայ սալանալ այնքան եռանդ մ'յանկարծոյն
 Եւ տարածուիլ սըրտիս վրայ շիրմաքարի մը հանգոյն: —
 Խորհելով ա՛յսպէս Տըրդատ վար կը ցատկէ նըժոյգէն
 Եւ կ'իջեցնէ վարձակն ալ, բայց աչքերն իր կը տեսնեն
 Մազերուն մէջ Բակուրի նետն ըսպաննիչ, արիւնն հիր՝
 Որ հոսած է ծոծրակէն ժապաւէնի պէս կարմիր:
 Կընոջ մարմինը անշունչ գիրկը կ'իյնայ ցըրտագին: —
 Կատաղութիւն ահաւո՞ր ասպետական խաբկանքին...
 Մազերն ամբողջ կը քըստմնին՝ երբ սիրտն անոր կը տեսնէ
 Տիեզերքի մը սըրտին նըման՝ դադրած տրոփելէ,
 Երբ կը խորհի թէ կի՞նն այդ մէկ թարթափին մէջ աչքին

Գեղեցկութեան հեթանոս ունէր դանձերը անգին,
Թէ իր մարմինն էր լողցած երկնի շողովը անշէջ,
Մեղր ունէր իր թուշին տակ, լոյս ունէր իր ծիծին մէջ,
Եւ իր ձեռքին ու ոտքին մատերուն ծայրն էր խըտացած
Տիեզերքն այս յարգարող ճարտարութիւնն առեղծուած.
Եւ խորհեցաւ վերջապէս՝ սրահին մէջ Բակուրին
Աստուածացումն իր միտին, փոթորկումները պարին,
Եւ առջի հեղ ըլլալով ապառաժ մարդն այդ լացաւ...
— Ո՛վ պատրանքի արցունքներ հերոսներուն մեծհամբաւ,
Որոնք երբեմն սըրտի խորէն կ'հոսին տըխրամած
Հին օրերու յաղթութեան պըսակներուն վրայ դեղնած:—

Ե.

Բարտի մը կար հինաւուրց՝ զոր ձեռքերովն իր բարի
Իջեւանին քով տընկեր էր Դիցանոյշ մ'անտառի.
Սակայն այդ օրն ոստ առ ոստ ան կը չորնար տրամօրէն
Տերեւներն իր դալկահար հողին վրայ ողբալէն:
Ո՛վ գիտէ ո՛ր մըրրկածուփ գիշերուան մէջ Արամաղդ՝
Զարկեր, պատուեր էր անոր սիրտն իր շանթով մեծասաստ.
Եւ գըլուխն իր գեղուղէջ՝ որ կը հասներ արեւին՝
Արդ սօսափներ չէր երգեր, կը նիզակուէր դէպ երկին:
Հո՛ն, ահա այդ բարտիին շուրջը եկան հաւաքուիլ
Անտառաբնակ չորս քուրմեր՝ հագած կընդուղ եւ ջանջիլ.
Ու Տըրդատի հրամանով, անոր բունին ճիշտ ներքեւ
Միահամուռ փորեցին Նազենիկի փոսը սեւ.
Ու երգեցին Սատղիկին: Տըրդատ սըրտէն շանթահար՝
Անոր դեռ թա՛րըմ գիտկն առած գրկին մէջ կու լար:

Երբ զայն փոսին յանձնեցին՝ մազերուն մէջ շաղապատ
Դեռ Բակուրի նետն ոսկի կը փայլակէր լուսացայտ:
Իջեւանին քով տնկուած վաղընջական այն բարտին
Վերընձիւղում մ'ըստացաւ՝ բուժելով վէրքն իր սրտին՝
Երբ որ Հարճին լոյս մարմնոյն աւիշներով կենսայորդ
Թաթախուեցան հողին տակ արմատներն իր խորտուբորդ,
Եւ ըսուեցաւ թէ անոր տերեւուտքին մէջ դողդոջ
Ձըքնաղ հոգին վարձակին բընակեցաւ դար մ'ամբողջ,
Լուսընկային ժլպտեցաւ ծոծրակին վէրքը տուաւ ցոյց,
Հովերուն հետ պար եկաւ, բամբիւսներն իր հնչեցուց:

Բրգնիկ, Սեբասիա

1910

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն “ Է Տ Վ Ա Ն ”, Ի, Թ Ի Ի 6

Թիւ	1	Յ.	Թումանեան	ԱնոիՇ	Սպառած	Գին	75	Լ.Գ.
»	2	Ա.	Ծառուկեան	ԹոիՂթ Առ երեիԱն	»	200	»	»
»	3	Ա.	Իսահակեան	ՍԱՍՄԱՅ ՄՀեր	»	100	»	»
»	4	Պ.	Դուրեան	ՔերթոնիԱծներ ԷԼ ՆԱՄԱԿՆԵՐ	»	125	»	»
»	5	Մ.	Իշխան	Երեի Մեծ ՀԱՅԵՐ	»	150	»	»

ԵԴՈՒԱՐԴ ՊՈԶՊԱՏԵԱՆ
EDWAN PRESS
RUE DES CAPUCINS, NO. 50
BEYROUTH - LIBAN

ԿՈՂԵԻ ԳԾԳՐԹ.՝ ՆԵՐՍԷՍ ՊԷՐՂՈՒՏԵԱՆԻ

Զ Ի Ն Ք Օ Կ Ր Ա Ֆ Ի

PRINTED IN LEBANON

ԳԻՆ՝ 75 ԼԻԲ. ԴԱՆԵԿԱՆ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 35 ՍԷՆԹ

مَطْبَعَةُ اِزْوَان
شارع الكباشية نمرة ٥٠
هروت - لبنان